

cognitive activity that promotes full disclosure of creative potential and self-realization in the profile further biological education.

Key words: *acmeological approach, situation of success, subject competence, biology teacher, specialized classes.*

УДК 37.011.3-051:811.111

О. А. Горovenko

Комунальний заклад

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

САМОПРЕЗЕНТАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ЙОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності самопрезентаційної діяльності вчителя англійської мови, з'ясуванні основних позицій самопрезентації. У статті обґрунтовано важливість вивчення явища самопрезентаційної діяльності вчителя англійської мови; уточнено сутність понять «самопрезентація», «форма»; виділено форми самопрезентаційної діяльності вчителя англійської мови; визначено засоби впливу на оточуючих із наданням їх короткої характеристики.

Ключові слова: *учитель англійської мови, професіоналізм, самопрезентаційна діяльність, форми самопрезентації, засоби впливу.*

Постановка проблеми. Планування та здійснення змін у діяльності вчителя дає змогу підвищити довготривалу ефективність її функціонування. Як засвідчує світова практика, переважна більшість учителів саме запровадженню управління змінами завдячує успіхами й високими результатами у своїй діяльності. Учитель має постійно вчитися, удосконалювати професійну майстерність, щоб відповідати запитам суспільства, навчати та виховувати конкурентоспроможних учнів.

Основні вимоги до педагогічного професіоналізму відображено в Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти. Реалізація визначених у цих документах завдань потребує підготовки педагогів із потребою самопізнання, творчості, спілкування, краси, які можуть широко мислити, створювати інтелектуальні цінності.

Проблема створення цілісного професійного іміджу, здійснення самопрезентаційної діяльності вчителя належить до нових перспективних напрямів сучасної освіти та виховання й набуває все більшої актуальності.

Важливість вивчення явища самопрезентаційної діяльності вчителя англійської мови зумовлено, насамперед, тим, що правильність і грамотність представлення власного «Я» надає можливість збільшення шансів на ринку праці й переваги у працевлаштуванні; відкриває доступ до нових інформаційних технологій, до культурних цінностей інших народів; задовольняє потреби у спілкуванні під час ведення спільних проектів із іноземцями, культурних обмінів, стажування за кордоном тощо.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема самопрезентації привертає увагу таких зарубіжних дослідників, як Е. Гоффман (E. Goffman), Е. Джонс (E. Jones), С. Джуард (S. Jourard), Д. Майерс (D. Myers) та інших і стає все більш актуальною в Україні.

Питання здійснення самопрезентаційної діяльності комунікативними засобами розглядаються в наукових працях Ф. Девіса, Л. Закутської, Г. Золотухіна, О. Кузнецової, Р. Хмелюк та інших дослідників.

Останнім часом інтерес до даної проблеми почали проявляти російські науковці: Т. Астафурова, О. Белінська, О. Булатова, О. Гойхман, В. Загвязінський, О. Ерліх, А. Коджаспіров, Г. Коджаспірова, Л. Мардахаєв, А. Мудрик, А. Панфілова, В. Ситаров та інші, які намагалися відповісти на такі питання: чи всім людям у рівній мірі властиве прагнення до самопрезентації; за допомогою яких конкретно стратегій і технік люди управляють враженням про себе, чи можливо навчити людину цим умінням тощо. Дослідження проводилися в межах концепції «соціальної драматургії», «управління враженням», «професійного спілкування», «педагогічного артистизму», а основними поняттями були: соціальна роль, Я-образ, самооцінка й самоповага.

У дослідженнях І. Альохіної, В. Бебіка, Ф. Кузіна, Н. Скрипаченко, Е. Уткіна, Д. Френсіса та інших науковців розкрито сутність професійного іміджу фахівця та особливості його ефективної самопрезентації.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності та значенні самопрезентаційної діяльності вчителя англійської мови; дослідженні основних позицій самопрезентації, виокремленні форм самопрезентаційної діяльності вчителя англійської мови та засобів впливу на оточуючих.

Виклад основного матеріалу. Сучасні підходи до вирішення проблем в освіті, у тому числі і в галузі опанування іноземною мовою, висувають нові вимоги до підготовки вчителя, його професійних умінь, одним із яких виступає самопрезентація. Складність однозначного трактування поняття «самопрезентація» полягає в тому, що воно являє собою складне соціально психологічне утворення і взаємодіє з великою кількістю соціальних феноменів.

Проте, достеменно відомо, що термін «самопрезентація» (self-presentation), був уперше використаний у 1959 році представником пізнього періоду інтеракціонізму й фахівцем у галузі рольових теорій Е. Гоффманом (E. Goffman). На його думку, самопрезентація – це засіб організації власної поведінки людиною, яка не усвідомлює цей процес, пасивна у виборі засобів. «The individual will have to act so that he intentionally or unintentionally expresses himself, and the others will in turn have to be impressed in some way by him» («Людині доводиться діяти так, як вона навмисно чи ненавмисно виражає себе, а інші повинні бути, у деякому роді, вражені нею» [10, 2].

На думку зарубіжних дослідників М. Вейголда (M. Weigold), Р. Ковальські (R. Kowalski), М. Лірі (M. Leary), Б. Шленкера (B. Schlenker), самопрезентація виступає засобом підтвердження Я-образу і підтримки самооцінки [4, 48].

Тим часом, Р. Баумейстер (R. Baumeister.) та А. Стейнхилбер (A. Steinhilber) зауважують, що самопрезентація – це засіб саморозкриття в міжособистісному спілкуванні через демонстрацію своїх думок, характеру тощо [9, 86].

В. Шепель [8], засновник науково-дослідного напрямку з іміджології, визначає самопрезентацію як уміння привернути до себе увагу, подати себе, зацікавити оточуючих своїми відео- та аудіо-якостями. Автор наголошує на тому, що в самопрезентаційній діяльності недостатньо користуватися лише власними талантами та знаннями. Необхідна спеціальна підготовка, яка охоплює такі позиції самопрезентації, що допоможуть удосконалити професіоналізм учителя, побудувати позитивний імідж:

- «Я-концепція» – узагальнене уявлення про самого себе, система морально-психологічних установок відносно власної особистості;
- фейсбїлдінг – система вправ для обличчя, спрямованих на відновлення його пружності і свіжості;
- кінесика – сукупність рухів (жестів, міміки), що використовуються в процесі спілкування;
- дизайн одягу – підбір і носіння одягу, використання аксесуарів;
- володіння словом – уміння думати, висловлювати власні думки, передавати їх, впливати на інших;
- комунікативна механіка – набутий досвід, навички спілкування, вміння сподобатися іншим.

Під самопрезентаційною діяльністю вчителя будемо розуміти процес управління враженням про себе, що виникає в інших людей, через сукупність установок, спрямованих учителем на самого себе, за допомогою залучення механізмів соціального сприйняття, пов'язаних із зовнішнім виглядом педагога, його особистісною і комунікативною поведінкою та мовленням.

Вважаємо за доцільне представити основні форми самопрезентації вчителя англійської мови та надати їх коротку характеристику.

Стосовно трактування поняття «форма», то в довідниковій літературі його використовують у таких значеннях: 1) зовнішній тривимірний контурний вигляд чи конфігурація певної речі – на противагу матерії, змісту чи матеріалу з якого вона складається; 2) вигляд та структура роботи; зміст – її матеріал, значення, ідеї чи виражальні ефекти; 3) рівень підготовки, недавній успіх, стан вміння; 4) встановлений зразок, шаблон оформлення документації.

У нашому випадку доцільно вважати, що форма – це спосіб організації того чи іншого процесу або предмета, який визначає його

внутрішню структуру і зовнішні зв'язки. Розглянемо більш детально деякі форми самопрезентації вчителя.

Стендова доповідь (poster presentation) – усна доповідь, яка супроводжується наочними матеріалами. Використовується на виставках, конференціях із багаточисельним складом учасників, майстер-класах.

Фотопрезентація (photopresentation) – фотоальбом, створений за підсумками заходів, проектів тощо.

Паперовий варіант портфоліо (paper version of the portfolio) – папка з документами та матеріалами; коротка інформація на кількох аркушах, що містить у собі основні думки про вчителя і його професійну діяльність. Така форма самопрезентації є найбільш вигідною під час влаштування на роботу, атестації вчителя, аналізі роботи, коректуванні тощо; незамінна при проведенні моніторингу даних.

Електронний варіант портфоліо (electronic version of the portfolio) – базований для веб-сервера ресурс, сайт учителя, який відображає індивідуальність і професійні досягнення педагога.

Стосовно видів електронних варіантів портфоліо, то виділимо такі:

– портфоліо досягнень (portfolio of achievements) – документи, що підтверджують успіхи діяльності вчителя;

– презентаційний портфоліо (presentation portfolio) – необхідний під час влаштування на нове місце роботи, особливо в тих випадках, коли заробітна плата призначається за підсумками співбесіди;

– тематичний портфоліо (thematic portfolio) – тематично відособлені творчі роботи в різних сферах діяльності;

– комплексний портфоліо (comprehensive portfolio) – об'єднання в собі вищеперерахованих видів портфоліо і придатний для презентації портфоліо вчителя школи.

Відеопрезентація (з титрами; з усним коментарем) (video) – відеоролик, що представляє учителя, його досягнення, розповідає про діяльність педагога взагалі або в певній галузі (виховна робота, робота з батьками, впровадження педагогічних технологій тощо). Зазначена форма самопрезентації застосовується в конкурсних випробуваннях; при проведенні майстер-класів, дистанційному знайомстві; вступній презентації класного керівника, вчителя-предметника.

Комп'ютерна презентація (computer presentation) – презентація, створена за допомогою Microsoft Power Point. Найчастіше застосовується при виступах на конференціях і нарадах, може також використовуватися на уроках у процесі пояснення матеріалу вчителем або доповідей учнів.

Ми поділяємо думку О. Г. Козлової [3] про те, що доцільно також виокремити й такі форми самопрезентаційної діяльності вчителя, які сприяють удосконаленню його професіоналізму, а саме: усну самопрезентацію; розгорнуту усну самопрезентацію; письмову

самопрезентацію; наставництво; конкурси «Учитель року», «Класний керівник року» тощо; керівництво школою передового педагогічного досвіду, професійної майстерності, педагогічними лабораторіями; відкриті уроки, майстер-класи; творчі звіти; творчі змагання (ярмарки ідей, салони майстерності, фестивалі педагогічної творчості тощо); публікації тощо.

Зауважимо, що з розвитком суспільства й економічних відносин праця вчителя за критерієм складності порівнюється з творчими видами діяльності та науковими дослідженнями. Робота з людьми вимагає від нього володіння специфічними якостями, які складають загальну професійну компетентність. Науковці виділяють серед них такі якості, як: етичність, комунікабельність, вміння слухати, контактність, командна орієнтація, добросовісність, розсудливість, результативність, наполегливість, упевненість у собі, відданість організації та ділова орієнтація [1], а також володіння найбільш ефективними методами, шляхами й засобами впливу на аудиторію.

Так, А. Калюжний у книзі «Психологія формування іміджу вчителя» наводить технологічний інструментарій, у якому головними засобами впливу на аудиторію виступають: позиціонування, маніпулювання, емоціоналізація, деталізація, метафоризація, акцентування інформації, вербалізація, візуалізація, дистанціювання, опитування суспільної думки, упровадження моделей сприйняття, нейролінгвістичне програмування [2, 61].

Окрім зазначених засобів, Г. Почепцов додає такі шляхи побудови та підтримки іміджу з позицій політичної діяльності та формування іміджу політичних діячів: міфологізація, формат, архаїзація, заміна цілей, подання супротивних сигналів, контекстне введення знаків [6, 149–255]. Роботи цього вченого з іміджології мають неабияку цінність, оскільки вони є першими в Україні.

Наведені вище засоби впливу на аудиторію також розглядає Ю. Палеха в навчальному посібнику «Іміджологія» [5, 33–47].

Зазначимо, що у психолого-педагогічній іміджології найбільш ефективними засобами впливу на аудиторію, що покращують рівень сформованості особистісно-професійного іміджу вчителя, підвищують авторитет серед усіх учасників навчально-виховного процесу, виступають базовими умовами успішності професійної діяльності є: позиціонування, емоціоналізація, вербалізація, деталізація, візуалізація, акцентування уваги на «корисній» інформації. Вважаємо за доцільне надати їх коротку характеристику.

Позиціонування як засіб самопрезентаційної діяльності вчителя англійської мови передбачає вплив на об'єкт спілкування (учень, батьки, колеги та ін.) для реальної оцінки сприйманої об'єктом інформації, проведення певних дій для отримання позитивної оцінки діяльності вчителя з метою: 1) подати себе так, щоб це було цікаво об'єкту; 2) подати себе без урахування ставлення до себе об'єкта; 3) подати себе так, щоб змінити об'єкт і ставлення об'єкта до себе.

Емоціоналізація як засіб самопрезентації передбачає емоційне забарвлення мови, поведінки з метою: 1) підсилення дії слів, поведінки; 2) пристосування до об'єкта спілкування та вияв співпереживання; 3) вираження власного емоційного ставлення до чогось (проблеми, питання, ситуації тощо) чи когось (об'єкта).

Вербалізація як засіб самопрезентації передбачає реалізацію іміджевих характеристик учителя англійської мови через словесні символи, усне й писемне мовлення з метою: 1) інформування об'єкта про власний емоційний стан («Мене глибоко схвилювало...» («I was deeply agitated about»), «Мене турбує...» («I worry»), «Мене радує...» («I am pleased»)) або пережитих об'єктом емоцій і почуттів («Вас турбує...» («You are concerned»), «Вас дивує...» («You are surprised»)); 2) зниження емоційної напруги міжособистісної комунікації; 3) запобігання конфліктним ситуаціям.

Деталізація як засіб самопрезентаційної діяльності передбачає з'ясування певних деталей, особливостей поведінки, рис особистості, способу життя з метою: 1) прихилення до себе та зацікавлення певною інформацією об'єкта взаємодії; 2) адекватної організації взаємовідносин на підґрунті отриманої об'єктом інформації; 3) посилення інформаційного впливу на об'єкт, що передбачає зміну ставлення об'єкта до вчителя та наданої ним інформації.

Візуалізація як засіб самопрезентації передбачає створення зорових елементів іміджу (зовнішність учителя, його манери, особливості невербальної поведінки) з метою: 1) створення виховного впливу на об'єкт (приклад для наслідування); 2) регулювання поведінки об'єкта (система жестів); 3) формування першого позитивного враження, на основі якого формується початковий і нерідко стійкий стереотип сприйняття вчителя, що в подальшому впливає на характер педагогічної взаємодії та ефективність навчально-виховного процесу.

Акцентування уваги на «корисній» інформації як засобу самопрезентації передбачає часткове приховування або висвітлення певної інформації з метою: 1) привертання, зосередження або переведення уваги об'єкта на певну інформацію (проблему, ситуацію, подію); 2) зміна та спрямування думки об'єкта в потрібний бік; 3) дозування, надання необхідної (потрібної) інформації в певний момент.

Зауважимо, що такі форми самопрезентації, як коротка (розгорнута) усна самопрезентація; наставництво; конкурси «Учитель року», «Класний керівник року»; керівництво школою передового педагогічного досвіду, професійної майстерності, педагогічними лабораторіями; відкриті уроки, майстер-класи; творчі звіти; творчі змагання (ярмарки ідей, салони майстерності, фестивалі педагогічної творчості тощо) тісно взаємопов'язані з усіма визначеними засобами самопрезентації: позиціонування, емоціоналізація, вербалізація, деталізація, візуалізація, акцентування уваги

на «корисній» інформації. Щодо письмової самопрезентації (резюме), фотопрезентації, паперового та електронного варіантів портфолію, комп'ютерної презентації, то головними засобами тут виступають: позиціонування, деталізація та акцентування уваги на «корисній» інформації.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Усе зазначене вище дозволяє зробити висновок, що особливості вибору засобу самопрезентації є виявом ідентичності особистості вчителя англійської мови. Від того, як педагог зможе зацікавити оточуючих, змусити привернути до себе увагу, залежить і його подальша кар'єра.

Самопрезентація як процес самовияву вчителя виступає неповторним джерелом інформації про особистість, про рівень її соціалізації, особливості формування всіх видів розумових процесів (сприйняття, пам'яті, формування понять, розв'язання завдань, уяви та логіки), системи особистісної поведінки. Самопрезентація, будучи одним із найефектніших виявів саморозуміння особистості, відноситься до спланованих, усвідомлених процесів поведінки, прагнення показати себе оточуючим у найвигіднішому, найпривабливішому вигляді. Розпочинаючи контакт з об'єктом, учитель розкриває свої найсильніші сторони, демонструє особистісні характеристики, якості, вміння, здобуваючи, таким чином, нові соціальні позиції. Самопрезентаційна діяльність несе в собі ознаки демонстративності, основою якої виступають власні позитивні та негативні, слабкі й сильні сторони педагога. Сучасна соціальна психологія, педагогіка хоча й розглядають досить широко теоретичні підходи до самопрезентації, проте вони не відрізняються повнотою дослідження цього явища, аналізуючи його однобоко, залишаючи відкритими багато питань практичного характеру. Аналіз основних теоретичних підходів показав, що більшість авторів приділяє основну увагу теоретичному розгляду поняття «самопрезентація», виокремлюючи її причини, мотиви і функції. Вважаємо, що розкриття проблеми розробки діагностичного інструментарію самопрезентаційної діяльності вчителя англійської мови може бути перспективним напрямом подальших наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдулова Т. П. Психологические основы менеджмента : учебно-методическое пособие / Т. П. Авдулова. – М. : Либерея-Бибинформ, 2005. – 151 с.
2. Калюжный А. А. Психология формирования имиджа учителя / А. А. Калюжный. – М. : Владос, 2004. – 391 с.
3. Козлова О. Г. Методична підтримка самопрезентації вчителя в навчальному закладі / О. Г. Козлова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал / ред. кол.: А. А. Сбруєва (гол. ред.) [та ін.]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. – № 4 (30). – С. 145–152.
4. Михайлова Е. В. Обучение самопрезентации : учебное пособие / Е. В. Михайлова. – М. : ГУ ВШЭ, 2006. – 167 с.
5. Палеха Ю. І. Іміджіологія : навч. посібник / Ю. І. Палеха ; за заг. ред. З. І. Тимошенко. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 324 с.

6. Почепцов Г. Г. Имиджология / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук, 2000. – 768 с.

7. Хмельюк Р. И. Самопрезентация в общении как психолого-педагогическая проблема / Р. И. Хмельюк, Е. А. Кузнецова // Педагогіка вищої школи. – Вип. 1. – Одесса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2003. – С. 49–55.

8. Шепель В. М. Имиджология. Как нравится людям / В. М. Шепель. – М. : Народное образование, 2002. – 576 с.

9. Baumeister R. Paradoxical effects of supportive audiences on performance / R. Baumeister, A. Steinhilber // Journal of Personality and Social Psychology. – 1984. – № 47. – P. 85–93.

10. Goffman E. The Presentation of Self in Everyday Life (Penguin Psychology) / E. Goffman. – New York : Doubleday Anchor, 1959. – 251 p.

РЕЗЮМЕ

Горовенко О. А. Самопрезентационная деятельность учителя английского языка как средство повышения его профессионализма.

Целью статьи является теоретическое обоснование сущности самопрезентационной деятельности учителя английского языка, уточнение основных позиций самопрезентации. В статье обоснована важность изучения феномена самопрезентационной деятельности учителя английского языка; уточнена сущность понятий «самопрезентация», «форма»; конкретизированы формы самопрезентационной деятельности учителя английского языка; определены средства влияния на окружающих с представлением их короткой характеристики, которые необходимы для повышения профессионализма учителя.

Ключевые слова: учитель английского языка, профессионализм, самопрезентационная деятельности, формы самопрезентации, средства влияния.

SUMMARY

Horovenko O. Self-presentation activity of the English teacher as the means of improving of his professionalism.

It should be noted that professional competence of the teacher is explained by the researchers as an individual's property, which is expressed in the ability to pedagogical activity; unity of theoretical and practical preparedness of teacher to the implementation of pedagogical activity; ability to productively operate, efficiently solve both normal and problematic situations which arise in pedagogical activity.

The purpose of the article is a theoretical substantiation of the essence of self-presentation activity of the English teacher, clarifying the main positions of self-presentation. The article substantiates the importance of studying the phenomenon of self-presentation activity of the English teacher; the essence of the concepts of «self-presentation», «form» is clarified.

Self-presentation activity of the teacher is the process of managing the impression about oneself that arises from other people, through the collection of attitudes, sent by the teacher himself, through the involvement of mechanisms of social perception associated with the appearance of the teacher, his personality and communicative behavior and speech.

The main forms of self-presentation activity of the English teacher (poster presentation, paper version of the portfolio, electronic version of the portfolio, video, computer presentation) are specified in the article.

The means of influence on others in the submission of their brief characteristics, which are required to enhance the professionalism of teachers, are defined. They are positioning, emotionization, verbalization, detailization, visualization, consideration of attention on «useful» information.

Self-presentation as a process of realization of the teacher acts as a unique source of information about personality, level of socialization, particularly the formation of all types of

mental processes (perception, memory, formation of concepts, problem solving, imagination and logic), personal system of conduct.

It is considered that the disclosure of the issues of the development of diagnostic tools of self-presentation activities of English teachers may be a promising direction of further research.

Key words: *English teacher, professionalism, self-presentation activity, forms of self-presentation, means of influence.*

УДК 379.817

С. В. Гудим, М. П. Гудим
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

На основі вивчення й гігієнічної оцінки умов та організації дозвілля школярів визначено низку несприятливих факторів, що можуть негативно впливати на стан здоров'я дітей. Встановлено, що майже половина респондентів (42,01±2,16 %), вільний від навчання час проводить за комп'ютером, що провокує у 47,27±2,19 % учнів виникнення скарг на погане самопочуття. Визначено, що серед причин скарг дітей у всіх вікових групах переважають тривалі заняття в школі (42,59±2,17 %). Друге місце серед причин скарг у дітей займає тривале виконання домашнього завдання (30,09±2,01 %), третє місце – фізичні навантаження на уроках фізичної культури (27,18±1,95 %).

Оцінка робочого місця дітей під час виконання домашнього завдання дозволила встановити вірогідний кореляційний зв'язок між невідповідністю робочого місця гігієнічним вимогам і наявністю скарг ($r=0,45$, $p<0,05$).

Ключові слова: *дозвілля дітей, соціально-побутові умови, стан здоров'я, комп'ютерні ігри, скарги, школярі.*

Постановка проблеми. Ураховуючи тенденцію до погіршення стану здоров'я дітей і підлітків в Україні, розробка заходів, спрямованих на його збереження та зміцнення, є однією з найважливіших державних проблем [2, 114; 4, 194].

У Законі України «Про охорону дитинства» (№ 2402-III від 26.04.2001 р.) визначено, що суспільство й держава відповідальні за рівень здоров'я дітей і забезпечують сприятливі умови навчання, праці, побуту та відпочинку, вирішення екологічних проблем і вдосконалення медичної допомоги.

Загальновідомо, що погіршення стану здоров'я дітей у період онтогенезу від 6 до 17 років, що співпадає з періодом навчання у школі, збільшується за рахунок впливу на дитячий організм факторів навколишнього середовища. Особливо гостро простежуються негативні зміни у стані здоров'я дітей у період початку навчання, коли якісна перебудова морфофункціонального дозрівання базових мозкових процесів у 6–7-річній дитини співпадає з різкою зміною соціальних умов [5, 42–43; 7, 187].

Аналіз актуальних досліджень свідчить про те, що до негативних зрушень у стані здоров'я сучасних школярів належать стрімке збільшення кількості захворювань із хронічним перебігом патологічного процесу, зниження рівня фізичного розвитку дітей та зростання кількості осіб із